
Barbara Černič Mali in Naja Marot

Nova dejstva in pristopi k oskrbi starejših s storitvami na podeželju – primer Idrijsko-Cerkljanskega

POVZETEK

Članek obravnava problematiko oskrbe starejših na Idrijsko-Cerkljanskem podeželju. Prikazuje rezultate pilotne aktivnosti transnacionalnega projekta INTESI, v kateri so bili na osnovi analiz, anket in delavnic s ponudniki in uporabniki storitev za oskrbo starejših pripravljeni in testirani nekateri novi ukrepi za zagotavljanje storitev oskrbe starejših. Poleg izboljšanja dostopnosti storitev prinašajo predlagani ukrepi v podeželski prostor tudi nove poslovne priložnosti.

Ključne besede: socialne storitve, oskrba starejših, podeželje, dostopnost

AVTORICI

Mag. Barbara Černič Mali, univ. dipl. ekon., se na Urbanističnem inštitutu RS ukvarja z raziskavami politik in ukrepov za prilagajanje demografskim spremembam na področjih dostopnosti do storitev, inovativnih oblik oskrbe za starejše in stanovanjske oskrbe. V času trajanja projekta INTESI se je priključila raziskovalni skupini na Oddelku za krajinsko arhitekturo na Biotehniški fakulteti.

Dr. Naja Marot, univ. dipl. geogr., je docentka s področja geografije na Oddelku za krajinsko arhitekturo Univerze v Ljubljani in poučuje predmeta regionalno planiranje ter turizem in rekreacijo. Raziskovalno se ukvarja z analizo politik, regionalnim planiranjem, mestnim turizmom, upravljanjem prostora in degradiranimi površinami. V projektu INTESI je vodila projektno skupino Univerze v Ljubljani.

ABSTRACT

New facts and approaches to the delivery of services for the elderly in rural areas: the case of the Idrijsko-Cerkljansko area

The article deals with the problem of care for the elderly in the Idrijsko-Cerkljansko rural area. It presents the results of one of the pilot activities of the transnational project INTESI. Based on the analysis, surveys and workshops with providers and users of services, new measures for elderly care were developed and tested. In addition to improved accessibility of services, the proposed measures bring new business opportunities to the rural area.

Keywords: social services, care for the elderly, rural areas, accessibility

AUTHORS

Mag. Barbara Černič Mali is at the Urban Planning Institute of the Republic of Slovenia engaged in research of policies and measures required for adaptation to demographic changes in the fields of accessibility to services, innovative forms of care for the elderly and housing for the elderly. During the course of the INTESI project, she joined a research team at the Department of Landscape Architecture at the Biotechnical Faculty.

Dr. Naja Marot as assistant professor at the Department of Landscape Architecture of University of Ljubljana teaches Regional Planning and Tourism and recreation. She dedicates her research work to topics such as policy analysis, regional planning, city tourism, territorial governance and degraded areas. In the project INTESI she led the project group of the University of Ljubljana and its activities.

1 UVOD

Zagotavljanje enakovrednega dostopa do storitev, kot so oskrba, izobraževanje, zdravstvo, sociala, javni promet in podobno za vse prebivalce, tako v mestih kot na podeželju, je zapisano med cilji številnih mednarodnih in nacionalnih dokumentov. Tako na primer Strategija prostorskega razvoja Slovenije (Ministrstvo za okolje in prostor, 2004, v prenovi) med cilji predvideva, da se »v okviru policentričnega urbanega sistema razvija omrežje ustrezno opremljenih središč, ki omogočajo vsem prebivalcem udobno, cenovno ugodno, varno in okoljsko sprejemljivo dostopnost do javnih funkcij, delovnih mest, storitev in znanja«. Tudi Nacionalni program socialnega varstva (Resolucija, 2013) ima med cilji zapisano »izboljšanje razpoložljivosti in pestrosti ter zagotavljanje dostopnosti in dosegljivosti storitev in programov«. Glavni prostorski razvojni dokument na EU ravni predvideva »enakopraven dostop do storitev splošnega pomena« (Ministri, 2007). Tudi nova Evropska komisija je kot poslanstvo podpredsednika za demokracijo in demografijo opredelila »podporo podeželskim regijam pri ciljno usmerjenih reformah ali naložbah zlasti za izboljšanje infrastrukture in dostop do storitev« (Evropska komisija, 2019).

Tako je zapisano v dokumentih, v realnosti pa se v slovenskem, predvsem podeželskem prostoru zaenkrat kljub naporom oblikovalcev politik, pripravljavcev dokumentov in izvajalcev storitev srečujemo z drugačno stvarnostjo. Trgovine na podeželju se zapirajo, enako pošte, banke in podružnične šole, ukinjajo se linije javnega prometa, storitve se selijo na splet, pri čemer podeželski prostor ni vedno ustrezno pokrit s sodobnimi komunikacijskimi omrežji. Zaradi zmanjšanja števila prebivalstva oskrba za komercialne ponudnike storitev ni dovolj donosna, saj so stroški zagotavljanja storitev zaradi majhnega in razpršenega povpraševanja visoki (Gløersen idr., 2016). Vzrok takšnih trendov so zlasti

družbene, oz. natančnejše, demografske spremembe. Zaradi staranja prebivalstva in zmanjševanja razmerja med delovno sposobnimi in starejšimi prebivalci se zmanjšuje obseg javnih virov, po drugi strani pa se dvigujejo potrebe po javnih izdatkih za zdravstvo in socialo. Pri oskrbi starejših se spreminjajo potrebe po oblikah in vrstah pomoči, kar prinaša nove izzive in zahteve po uvajanju novih in inovativnih pristopov. Zmanjševanje dostopnosti do storitev oz. spremenjeni načini dostopa (e-dostop) najbolj prizadenejo starejše prebivalstvo podeželskih območij, saj je njihova mobilnost slaba, novih tehnologij pa večinoma ne zmorejo uporabljati.

Prostorsko umestitev storitev in izzive njihovega zagotavljanja na prostoru Slovenije obravnavajo številne študije. Tudi posledice staranja prebivalstva so – predvsem v novejših študijah – posebej izpostavljene (Nared idr., 2016; Zavodnik Lamovšek idr., 2010; Klemenčič idr., 2008; Barbič in Prosen, 2005).

Z enakimi izzivi kot Slovenija, in predvsem njena slabše dostopna območja, se srečuje tudi celotno območje Alp. Tako je problematiko oskrbe prepoznal tudi program EU transnacionalnega sodelovanja Območje Alp 2014–2020 in med prednostne cilje za teme projektov, ki jih sofinancira iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj, umestil »povečanje zmogljivosti za zagotavljanje storitev splošnega pomena v spreminjajoči se družbi«. Med odobrene projekte se je v letu 2015 uvrstil tudi projekt INTESI Celostne prostorske strategije za zagotavljanje storitev splošnega interesa. Kot odgovor na razvojne izzive alpskega podežolja je bil cilj projekta zagotoviti dolgoročno oskrbo s storitvami splošnega pomena s pomočjo celostnih prostorskih strategij in politik. Projekt je obravnaval osem sektorjev javnih politik in sicer: splošni, regionalni razvoj, promet, telekomunikacije, osnovne dobrine, zdravstvo, socialno varstvo in izobraževanje. V projektu, ki je potekal od decembra 2015 do novembra 2018 je sodelovalo 10 partnerjev iz petih alpskih držav: Francije, Avstrije, Švice, Italije in Slovenije. Slovenski partner v projektu je bil Oddelek za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Pričujoči članek izhaja iz rezultatov tega projekta.

Aktivnosti projekta so vključevale analizo politik, regionalno analizo in pripravo regionalnih profilov ter pilotne aktivnosti za preizkušanje novih pristopov k zagotavljanju storitev in pripravo modela upravljanja integracije. V Sloveniji smo izvajali dve pilotni aktivnosti, eno s področja oskrbe z osnovnimi dobrinami in drugo, ki jo podrobneje prikazujemo v tem članku in se nanaša na področje iskanja inovativnih rešitev za zadovoljevanje potreb oskrbe starejših ljudi. Pilotne aktivnosti smo izvajali na območju Idrijsko-Cerkljanskega. Območje je bilo eno od devetih pilotnih lokacij v Alpah, ki so bila izbrana po naslednjih merilih: podeželski značaj, tipičen alpski hribovit relief, območje razpršene poselitve in nizke gostote prebivalstva, neugodna demografska struktura in nadpovprečna stopnja staranja prebivalstva ter obstoječe težave z zagotavljanjem storitev

splošnega pomena. Obe občini sta bili vključeni v projekt kot opazovalki in sta v projektu ves čas aktivno sodelovali.¹

Med rezultati projekta INTESI so tako dokumenti, ki so namenjeni oblikovalcem politik in odločevalcem na nacionalnih ravneh vseh držav partneric, na primer publikacija *Priporočila za celostne strategije upravljanja s prostorom*, pet tematskih knjižnic v spodbudo uveljavitvi integracije, nabor dobrih praks ter posamezna regionalna poročila², kot tudi konkretne aktivnosti in uvedene novosti na pilotnih območjih.

Predstavitvi pomena rezultatov projekta INTESI za izbrano testno območje Idrijsko-Cerkljanskega in predstavitvi njihove uporabe v praksi namenjamo v nadaljevanju posebno pozornost.

2 IZHODIŠČA IN UTEMELJITEV IZBIRE OBMOČJA

Tako kot v številnih drugih slabo dostopnih podeželskih območjih v Sloveniji (npr. Solčavsko, Bovško in Tolminsko, Zgornje Mežiška dolina, Zgornje Pokolpje) se tudi na Idrijsko-Cerkljanskem zapirajo oskrbne lokacije, podružnične šole, pošte in banke, ukinjajo se linije javnega prevoza.

Območje meri skupaj 425,3 km² in ima 16.328 prebivalcev (Cerkno: 4.580, Idrija: 11.748). Zaznamuje ga nizka gostota prebivalstva (35 preb./km² Cerkno, 40 Idrija; 103,7 Slovenija). V obdobju od 2009 do 2019 je število prebivalcev upadlo v občini Cerkno za 4 %, v Idriji za 1 %, medtem ko je v enakem obdobju v Sloveniji poraslo za 2 %. Prebivalstvo na tem območju se stara hitreje kakor v Sloveniji. V obdobju 2008–2017 se je delež starejših od 65 let povečal na 23 %, v celotni državi pa 19 %. Tudi demografske napovedi niso obetavne – napoved do leta 2030 kaže, da se bo celotno prebivalstvo na območju teh dveh občin zmanjšalo za 3 %, medtem ko se bo delež prebivalcev, starejših od 65 let, povečal za 14 %, delež mladih pa se bo zmanjšal za 9 % (Giuliani idr., 2017a). Vse navedene številke so nižje od povprečja za Slovenijo.

Idrijsko-Cerkljansko območje zaznamuje tudi zelo razgiban relief: visoke planote, strma pobočja, gozdnati hrbti, globoke doline in grape. Poselitev je razen v dolinskih delih zelo razpršena, dostopnost je zato v velikem delu območja zelo slaba. Zagotavljanje storitev je zaradi vseh navedenih dejavnikov velik izziv. Problematiko so že obravnavale nekatere nacionalne raziskave in študije, ki so bile podlaga za pripravo občinskih dokumentov (Nared idr., 2010; Nared idr.,

¹ Na državni ravni je bil opazovalec projekta Ministrstvo za okolje in prostor – Direktorat za prostor, graditev in stanovanja, ostali opazovalci so bili: RRA Severne primorske, d.o.o., Varstveno-delovni center Vrhnika-Idrija in Center za socialno delo Idrija.

² Rezultati projekta so dostopni na spletni strani slovenskega partnerja v projektu, t.j. Univerze v Ljubljani, Biotehniške fakultete na naslovu <http://www.bf.uni-lj.si/oddelek-za-krajinsko-arhitekturo/oddelek/raziskovalno-in-strokovno-delo/projekti/intesi/> in na spletni strani projekta <https://www.alpine-space.eu/projects/intesi/en/project-results>. Ob zaključku projekta je izšla tudi monografija *Izzivi zagotavljanja storitev splošnega pomena v 21. stoletju: celostnim pristopom naproti* (Marot idr., 2018a).

2011; Lampič idr., 2017), vendar predlogi ukrepov še niso bili testno izvedeni, kar je sodelujoče v projektu INTESI dodatno spodbudilo k izbiri tega območja.

Občini se pri zagotavljanju storitev za starejše srečujeta s številnimi problemi organizacije, financiranja in izvajanja storitev: domovi za starejše imajo premalo mest za namestitve oskrbovancev, primanjkuje dnevnih centrov, izvajalci storitev pomoči na domu imajo premalo kadra, saj se povečuje obseg in raznovrstnost potrebne pomoči, izvajalci zdravstvenih storitev ne zadostijo vsem potrebam po specialističnih pregledih za starejše, zaradi ukinjanja avtobusnih linij so starejšim iz odročnejših predelov številne storitve nedostopne (Černič Mali idr., 2018). Eno izmed pilotnih aktivnosti projekta INTESI smo zato namenili iskanju novih rešitev za zadovoljevanje potreb po oskrbi starejših.

3 METODOLOGIJA

Temo oskrbe starejših smo izbrali skupaj z lokalno razvojno agencijo ICRA d.o.o. že na začetku projekta, aktivnosti smo nato podrobneje razvili glede na ugotovitve posameznih faz projekta. Pri analizi smo uporabili kombinacijo kvantitativnih in kvalitativnih pristopov. Demografska analiza območja v zadnjih 20 letih je bila pripravljena na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije, projekcije za obdobje do leta 2030 je tako za Idrijsko-Cerkljansko kot tudi za ostala testna območja projekta INTESI pripravil raziskovalni inštitut EU-RAC Research iz Bolzana (Giuliani idr., 2017a; 2017b). Podatki o demografski strukturi in projekciji so za lokalno skupnost in izvajalce oskrbe nujni za oceno bodočih potreb po oskrbi starejših.

S pregledom obstoječih razvojnih dokumentov smo pridobili vpogled v stanje in razvojne usmeritve na območju. Znanje smo nadgradili z rezultati treh delavnic; eno smo izvedli z izvajalci različnih storitev splošnega pomena v obeh občinah in dve z uporabniki storitev, po eno za vsako občino. Cilji delavnic so bili oceniti dostopnost in kakovost različnih storitev, vključno z različnimi storitvami za starejše, opredeliti izzive in prednosti, preveriti pretekle in prihodnje naložbe ter predlagati ukrepe za izboljšanje storitev.

Analiza ponudbe storitev za starejše je bila narejena na podlagi polstrukturiranih intervjujev s ponudniki storitev za starejše. V analizo so bile vključene organizacije z območja in iz širše regije, ki nudijo storitve pomoči na domu, institucionalnega varstva, zdravstvene oskrbe, medgeneracijskih centrov, storitve nevladnih organizacij ter tisti, ki nudijo storitve za starejše s področij izobraževanja, kulture in rekreacije. V intervjujih so bile pridobljene informacije o vrstah storitev na območju, številu uporabnikov, izzivih ponudnikov in morebitnih novih potrebah uporabnikov. Ciljna skupina pilotne aktivnosti so bili starejši, ki živijo na svojih domovih, v intervjuje smo vključili tudi ponudnike institucionalne oskrbe, saj izvajajo storitve za nerezidente in imajo zato dober vpogled v potrebe

in izzive na področju storitev za starejše. Vključeni so bili izvajalci javnega in zasebnega sektorja (glej Černalogar idr., 2017a).

Povpraševanje po storitvah za starejše smo preverili z anketo med prebivalci občin Idrija in Cerkno, starimi 65 let in več, ki živijo na svojih domovih. Z vprašanji smo ugotavljali, katere storitve uporabljajo sedaj in kako so z njimi zadovoljni, katere naloge doma in zunaj opravljajo sami, katere s pomočjo drugih, kdo in kako pogosto jim pomaga itd., kot tudi potrebe, za katere pričakujejo, da jih bodo imeli v naslednjih petih letih. Večina od 112 vprašalnikov, uporabljenih za analizo, je bilo izpolnjenih med osebnimi obiski, ki jih je izvedla ICRA v sodelovanju z občinskima društvoma upokojencev in Karitasom (glej Černalogar idr., 2017b).

Na podlagi zbranih rezultatov analize demografskega stanja in projekcij bodoče starostne strukture prebivalstva, analize ponudbe in sedanjega ter ocene bodočega povpraševanja po storitvah za starejše smo identificirali ključne razkorake med ponudbo in povpraševanjem sedaj in v prihodnosti. Te informacije so ključne za oblikovanje bodočih politik in ukrepov oskrbe. Sledil je še vpogled v primere dobrih praks v tujini in doma, ki je tudi prispeval k oblikovanju nabora mogočih ukrepov. Nabor rešitev smo na diskusijskem srečanju preverili z deležniki iz lokalnega in regionalnega okolja (glej Marot idr., 2018) in nato oblikovali ter testno izvedli dva predloga rešitev ter pripravili akcijske načrte za izvedbo treh ukrepov inovativnih rešitev oskrbe starejših.

4 KLJUČNI RAZKORAKI MED PONUDBO IN POVPRASEVANJEM

Poleg problemov, s katerimi se soočamo na celotnem prostoru države, to je pomanjkanjem mest v domovih za starejše in omejenimi kapacitetami dnevnega varstva za starejše ter pomanjkanjem drugih alternativnih oblik bivanja za starejše, so ponudniki izpostavili naslednje izzive oskrbe za starejše na Idrijsko-Cerkljanskem.

Prevozi za starejše. Pomanjkanje prevozov ovira dostop starejšim do zdravstvenih storitev in do ostalih aktivnosti, ki vključujejo nakupovanje, opravke na pošti ali banki, udeleževanje na družabnih in kulturnih dogodkih, izobraževanjih in pri socializaciji nasploh. Posebnih prevozov za starejše ni, storitve taksi prevozov so veliko finančno breme, nove oblike (npr. prevozi.org) so starejšim nedostopne. Tako ostajajo odvisni od pomoči sorodnikov, ki zaradi zaposlenosti pogosto niso na voljo. Najbolj prizadeti so starejši brez svojcev. Pomoč pri spremstvu in prevozu bi že sedaj potrebovala tretjina anketiranih, v prihodnjih petih letih skoraj polovica vprašanih. V višjih starostnih skupinah so te potrebe še bolj izrazite. Kar tri četrtine tistih, ki so izrazili željo po dnevni oskrbi, bodo potrebovali tudi prevoz. Povečane bodo tudi potrebe za prevoze do zdravstvenih storitev.

Povečane potrebe po storitvah pomoči na domu. Ponudniki storitev in tisti, ki so v zagotavljanje storitev za starejše vključeni posredno (na primer društva upokojencev), so navajali, da se potrebe po storitvah pomoči na domu večajo po številu uporabnikov in po obsegu dela s posameznim uporabnikom ter po obliki pomoči. Medtem ko je sedaj v storitve pomoči na domu vključena manj kot desetina vprašanih, jih pomoč v prihodnjih petih letih pričakujeta skoraj dve petini. Izvajalci pomoči že sedaj težko zadostijo potrebam, srečujejo se s kadrovskimi problemi, povečuje se tudi finančno breme občin.

Osamljenost starejših oziroma socialna izolacija. Za starejše so na Idrijsko-Cerkljanskem organizirane številne aktivnosti in druženja, a ker potekajo skoraj izključno v večjih in bolje dostopnih krajih, so tistim iz bolj oddaljenih naselij zaradi slabih prometnih povezav nedostopne. Z zapiranjem vaških trgovin, pošt in podružničnih šol starejši izgubljajo tudi prostore za socializacijo. Tudi v anketi so starejši izrazili, da bodo v prihodnosti potrebovali več druženja oziroma storitev družabništva (sedaj nekaj manj kot desetina, v prihodnosti dve petini).

Starejši, ki ostajajo izključeni iz sistema socialne varnosti. V intervjujih so si bili ponudniki storitev enotni, da so v lokalnem okolju tudi starejši ljudje, ki njihove storitve potrebujejo in so do njih upravičeni, vendar ne zaprosijo zanje. Razlogi so različni, navedli so pomanjkanje informacij, slabo finančno situacijo, stigmatizacijo in sram, ki sta v relativno majhnih okoljih z močnimi socialnimi mrežami še posebej prisotna. Po opažanju enega od ponudnikov iz naše analize *»starejšim priseljencem ni nerodno, domačinom pa je za pomoč zaprositi težko, nerodno in so osebno prizadeti«*. K identifikaciji potreb v lokalnem okolju pomembno prispevajo informacije, ki jih socialnim in drugim javnim službam posredujejo prostovoljci programa *»starejši za starejše«*. Ta program je na Idrijsko-Cerkljanskem dobro razvit, a se srečuje s pomanjkanjem prostovoljcev, oz. pričakuje ta problem v bodoče.

Visoka stopnja zanašanja starejših na pomoč svojcev. Starejši se glede na rezultate ankete močno zanašajo na pomoč družinskih članov. Pri tistih opraviilih, kjer starejši potrebujejo pomoč, jim največkrat (v 80 %) pomagajo svojci. Enak obseg pomoči pričakujejo tudi v bodoče. *»Mi bodo že otroci pomagali«*, so pogosto izjavili anketiranci. Menimo, da so takšna pričakovanja pogosto nerealna zaradi sprememb življenjskega sloga, ki vključujejo razpad tradicionalne družine, podaljševanja delovne dobe, oddaljenost delovnih mest in zahtevnejše delovne obveznosti družinskih članov. Poleg tega je pomoč družinskih članov, tj. dejavnost neformalne oskrbe, podcenjena. Prav tako ni vzpostavljene povezave med formalno in neformalno oskrbo, kot tudi ni vertikalnega povezovanja izvajalcev storitev in oblikovalcev politik.

5 PREDLOGI IN TESTNA IZVEDBA UKREPOV

Rezultati analize ponudbe in povpraševanja so pokazali na pogloblitve razkorake med ponudbo in povpraševanjem po storitvah za starejše. Na delavnicah, v intervjujih s ponudniki in v anketi med starejšimi je bilo ugotovljeno, da je mest v domovih za starejše premalo. Po drugi strani so vsi vprašani soglasni, da ima čim daljše bivanje starejših v domačem okolju številne prednosti. Izvajalci te storitve na testnem območju so posebej izpostavili, da sta »*razvoj in dostopnost storitev v domačem okolju pomembna predvsem zaradi prednosti, ki jih prinese preživljanje zadnjega življenjskega obdobja v domačem okolju, vrednot, ki ljudi vežejo na dom, in v znanem okolju z bližnjimi ljudmi*« (Dom upokoјencev Idrija, 2017, 3). Takšne oblike pomoči tudi močno razbremenijo družinske člane, ki nudijo pomoč starejšim, in vplivajo na dvig kvalitete življenja oskrbovancev kot tudi oskrbovalcev (Hlebec idr., 2014, Drole idr., 2015, Ramovš, 2013). Velik in naraščajoč pomen pomoči na domu je razviden iz znanstvenih in strokovnih študij in mednarodnih dokumentov (Horner in Boldy, 2008; Davis idr., 2012, Filipovič Hrast idr., 2014; CE-Ageing platform, 2013). Razvoj storitev, ki potekajo v domačem okolju ali na domu uporabnikov, je tudi med prednostnimi usmeritvami Nacionalnega programa socialnega varstva (Resolucija, 2013). Pripravljalci nacionalnih poročil o izvajanju storitve pomoči na domu (npr. Nagode idr., 2018) opozarjajo na strmo naraščajoče in spremenjene potrebe starejših ter na težave pri zagotavljanju storitev. Izvajalci storitev so v letu 2017 poročali tudi o prekomernem številu ljudi na čakalnih seznamih.

Na Idrijsko-Cerkljanskem so storitve pomoči na domu zelo dobro organizirane, vendar pa se občini in izvajalci soočajo s problemi organiziranja, financiranja in izvajanja pomoči na domu, saj se število uporabnikov hitro večja in soočajo se s kadrovskimi težavami.

V odgovor na te izzive smo zato skupaj z ICRO pripravili in izvedli program *Izobraževanja za oskrbo starejših na domu*. S programom smo želeli usposobiti nove kadre za opravljanje storitev, ki bodo zadovoljevali potrebe starejših oseb po pomoči in oskrbi na domu, izboljšali kakovost njihovega življenja ter hkrati zapolnili primanjkljaj usposobljenih oskrbovalcev. V program smo želeli pritegniti osebe s podeželja, ki na domu skrbijo za ostarele svojece, kmete, ki razmišljajo o izvajanju socialnovarstvenih dopolnilnih dejavnosti na svoji kmetiji, brezposelne osebe, mlade ali že zaposlene, ki jim grozi izguba zaposlitve ter zato razmišljajo o pridobitvi nacionalne poklicne klasifikacije (NPK) za opravljanje poklica oskrbovalec na domu. Program je obsegal skupaj 75 ur teoretičnega dela in 75 ur praktičnega dela na oddelku Doma upokoјencev Idrija in na terenu. V programu je sodelovalo 13 udeleženk, 11 jih je program tudi uspešno zaključilo. Nekaj od njih se je po izpolnitvi ostalih zahtev za NPK tudi zaposlilo na delovnem mestu socialne oskrbovalke v Domu upokoјencev Idrija.

Izvajanje najrazličnejših pomoči na domu ne pomeni le boljšega zadovoljevanja potreb starejših, dviga kvalitete njihovega življenja in razbremenitve javnega sektorja, ampak tudi pomembno razvojno priložnost in nove zaposlitve. S ciljem podpreti podjetniške ideje s tega področja smo skupaj zasnovali, razvojna agencija ICRA pa izvedla, *Podjetniško-motivacijske delavnice*, ki so udeležence motivirale za oblikovanje podjetniških idej na področju oskrbe starejših. Udeleženci programa (skupaj 12, med njimi tudi nekatere udeleženske, ki so uspešno zaključile zgoraj opisano usposabljanje) so se seznanili s temeljnimi poslovnimi znanji, razumevanjem vloge podjetništva ter s tem, kako razvijati podjetne lastnosti in spretnosti, pridobili pa so tudi potrebna znanja za ustanovitev lastnega podjetja oziroma vzpostavitev dejavnosti. Motivirani so bili tudi za nadaljnje formalno ali neformalno izobraževanje s tega področja. Izobraževanje je vsebovalo teoretični del (20 ur) in individualna svetovanja v obsegu desetkrat po 2 uri. V okviru individualnih svetovanj so udeleženci lahko dobili odgovore na konkretna vprašanja za njihov primer oziroma podjetniško idejo.

Za področja ključnih izzivov oskrbe starejših so bili pripravljene trije akcijski načrti, ki predstavljajo strateška izhodišča za izboljšanje izbranih storitev s področja oskrbe za starejše in podlago za nadaljnje odločanje o izvedbi ustreznih ukrepov na Idrijsko-Cerkljanskem. Na osnovi pozitivnih izkušenj iz testne izvedbe programov izobraževanja za oskrbo starejših na domu in podjetniško-motivacijske delavnice je bil pripravljen *Aksijski načrt za spodbujanje podjetništva na področju oskrbe starejših*.

Na problem pomanjkanja finančno, organizacijsko in tudi tehnično dostopnih prevozov za starejše so opozorili tako ponudniki storitev za starejše, kot tudi uporabniki sami. Za povečanje mobilnosti starejših je bil pripravljen *Aksijski načrt za uvedbo brezplačnih prevozov za starejše*. Pripravljen je bil po modelu uspešno delujočega Zavoda Sopotniki (glej Černalogar idr., 2018).

Da bi omilili socialno izoliranost starejših posameznikov in v programe pomoči vključili tiste, ki jih iz najrazličnejših vzrokov programi zaenkrat ne dosežejo, ter zagotovili pravočasno pomoč in celostno obravnavo, je bil pripravljen *Aksijski načrt za uvedbo mobilnega socialnega delavca*.

6 UPORABA REZULTATOV IN PRIPOROČILA

Predstavniki Občine Idrija in Občine Cerkljeva so aktivno sodelovali pri vseh projektnih dogodkih in pri pripravi dokumentov. Pripravljene publikacije in različna poročila (regionalno poročilo, sintezna poročila, delavnice, diskusijsko srečanje ipd.) so bili neposredno uporabljeni pri pripravi lokalnih razvojnih dokumentov v testnem območju in sicer v primeru Celostne strategije Občine Cerkljeva (Občina Cerkljeva, 2018) in Inovativne strategije trajnostnega razvoja Občine Idrija (Občina Idrija, 2018, revidirana). S projektom INTESI smo s tem

uspeli zagotoviti povezanost projektov, ki se izvajajo v različnih prostorskih okvirih (transnacionalni, lokalni) in strateških usmeritev, zapisanih v več razvojnih dokumentih.

Tudi pilotne aktivnosti, izvedene v projektu INTESI, so bile ali pa bodo v bližnji prihodnosti prenesene v prakso, kar podrobneje opisujemo v nadaljevanju.

Rezultati testno izvedenega programa izobraževanja za oskrbo starejših na domu so bili pozitivni: ustvarjen je bil nov kader s potrebnimi znanji; udeleženkam je bilo omogočeno karierno napredovanje; izvajalec storitve lahko oskrbi več starejših oz. jim zagotavlja storitve v večjem obsegu. Izobraževanje je naletelo na dober odziv v širšem lokalnem okolju. Pripravljen akcijski načrt je podlaga za implementacijo ukrepov v obeh občinah. Razvojna agencija ICRA se že dogovarja za ponovno izvedbo programa. Program je možno ob morebitnih manjših prilagoditvah prenesti tudi v druga podeželska območja in s tem okrepiti oskrbo in število oskrbovalcev ter ponuditi nove poslovne priložnosti delovno aktivnim osebam na podeželju.

Z modifikacijo izvedenega programa izobraževanja za oskrbo starejših na domu bi lahko izvedli krajša izobraževanja za svoje in ostale bližnje, ki nudijo pomoč in podporo starejšim. Zaenkrat jim – vsaj v analiziranem podeželskem območju – niti ni zagotovljena podpora v smislu svetovanja in pridobivanja veščin oskrbe niti ne ostale oblike podpor. S tem bi okrepili in podprli izvajalce neformalne oskrbe.

Tudi podjetniško-motivacijske delavnice za storitve pomoči starejšim so prinesle pozitivne rezultate in so bile v lokalnem okolju odmevne. Udeleženci so v individualnih svetovanjih izkazali interes za izvajanje različnih dejavnosti oskrbe starejših, med drugim tudi za nudenje dnevnega bivanja za starejše. Razvoj teh in tudi nekaterih drugih oblik oskrbe starejših zaenkrat še vedno ovira neusklajena in neurejena zakonodaja.

Neposredno uresničitev rezultatov projekta INTESI oziroma ciljev Akcijskega načrta za zagotavljanje izbranih storitev splošnega pomena za starejše pomeni tudi uvedba brezplačnih prevozov za starejše. V Občini Idrija so jeseni 2019 storitev Sopotnik že uvedli, stroške zaposlitve krije občinski proračun, uporabo avtomobila omogoča sponzor – korporacija Hidria.

Tudi cilji iz akcijskega načrta za uvedbo mobilnega socialnega delavca se bodo predvidoma udejanjili. Občina Cerkljeva je ukrep vključila v pripravo projekta v programu LAS (lokalna akcijska skupina).

Rezultati projekta INTESI so na testnem območju pokazali izjemno velik pomen prostovoljstva pri oskrbi starejših. V podeželskem prostoru je to še posebej izrazito. Poleg ostalih skupin prostovoljcev (Karitas, Rdeči križ, ...) je za kakovostno življenje starejših pomemben tudi program Starejši za starejše. Obiski prostovoljcev iz tega programa so pomembni tako za zmanjšanje socialne izolacije starejših, za splošno izboljšanje informiranosti obiskovanih kot tudi

zato, ker ob obiskih lahko neposredno identificirajo potrebe posameznikov in o njih poročajo izvajalcem storitev. Program Starejši za starejše je pozitiven tudi z vidika uporabe obstoječega socialnega kapitala v kraju – starejši, ki program izvajajo, ostajajo fizično in psihično aktivni ter socialno vključeni. Program, ki pomeni tudi racionalizacijo porabe javnih finančnih sredstev, se srečuje s problemom pomanjkanja izvajalcev. Če želimo to in ostale oblike prostovoljstva kot pomembnega dodatnega vira zagotavljanja storitev za starejše obdržati tudi v prihodnje, je pomembno priznati pomen prostovoljstva, ga spodbujati in trajno sofinancirati njegove programe.

Opravljenе analize so pokazale, pilotne aktivnosti pa potrdile, da je za izboljšanje pomanjkljive oskrbe s storitvami še posebej v slabše dostopnih in redko poseljenih območjih potrebno poiskati nove, predvsem bolj integrirane rešitve, ki horizontalno in vertikalno povezujejo sektorje in izvajalce. Menimo, da je bil vzrok za uspeh izvedenega izobraževanja tudi dobro horizontalno povezovanje (sektorji za izobraževanje, socialo, zdravstvo) ter vertikalno povezovanje z vključevanjem deležnikov z različnih upravljaljskih ravni (nacionalna raven, lokalna razvojna agencija, medobčinski in lokalni izvajalci storitev, uporabniki). Tudi v uspešnem projektu brezplačnih prevozov Zavoda Sopotniki gre za kombinacijo zasebne iniciative in sredstev ter podpore lokalne skupnosti. Močno integrativno komponento ima tudi program Starejši za starejše, saj izvajalci med seboj povezujejo uporabnike in ponudnike storitev s področij socialne in zdravstva.

Za kakovostno življenje starejših in njihovo oskrbo morajo lokalne skupnosti poznati aktualne in bodoče potrebe po storitvah za starejše in spodbujati zasebne ponudnike k vključevanju v zagotavljanje storitev. To je možno le ob stalnem spremljanju kvantitativnih podatkov in ob vzpostavljenem strukturiranem dialogu in partnerstvih med vsemi deležniki. Za oblikovalce politik in odločevalce je ključno, da prepoznajo pomen stalnega sodelovanja z izvajalci ter vključevanja izkušenj in predlogov inovativnih rešitev v nove politike in ukrepe.

LITERATURA

- Barbič Ana in Prosen Anton (2005). *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- CE-Ageing platform (2013). *Green paper: Central European Ageing Strategy, Central European Knowledge Platform for an Ageing Society*. Dunaj: ZSI Centre for social innovation.
- Černalogar Dušanka, Lazar Jožica, Bizjak Mateja (2017a). Poročilo 2, *Poročilo o izvedbi načrtovanih aktivnosti do junija 2017 in predlog izvedbe nadaljnjih načrtovanih aktivnosti na Idrijsko-Cerkljanskem*. Idrija: ICRA d.o.o.
- Černalogar Dušanka, Lazar Jožica, Bizjak Mateja, Gantar Damjana (2017b). *Rezultati analize potreb in razvoja inovativnih rešitev za storitve splošnega pomena (SSP) za starejše in preveritev ponudbe v širšem območju Severno primorske*. Idrija: ICRA d.o.o.
- Černalogar Dušanka, Lazar Jožica, Bizjak Mateja (2018). *Akcijski načrt, ki vsebuje ukrepe za zagotavljanje izbranih SSP s področja oskrbe za starejše, Pilotna aktivnost I, Analiza in razvoj inovativnih rešitev za zagotavljanje izbranih SSP s področja oskrbe za starejše*. Idrija: ICRA d.o.o.
- Čerňič Mali Barbara, Kolarič Špela, Kostanjšek Barbara, Marot Naja (2018). WP-T2. Poročilo o izvedbi pilotnih aktivnosti za območje Idrijsko-Cerkljansko. PAI: Analiza potreb in razvoj inovativnih rešitev za storitve splošnega pomena (SSP) za starejše. Ljubljana: Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.

- Davis, S., N. Crothers, J. Grant, S. Young and K. Smith (2012). Being involved in the country: Productive ageing in different types of rural communities. *Journal of Rural Studies* 28 (4), 338-346.
- Dom upokojencev Idrija (2017). *Poročilo o izvajanju storitve Pomoč na domu v letu 2016 – Občina Idrija*. Idrija: Dom upokojencev Idrija.
- Drole Janja, Črnak Meglič Andreja, Lebar Lea, Nagode Mateja, Peternej Andreja, Šonc Anja, Toth Martin (2015). *Podpora samostojnemu bivanju v domačem okolju in dolgotrajna oskrba: zaključni dokument projekta s predlogi ukrepov, projekt AHA.SI*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Evropska komisija (2019) Mission letter, Vice-President-designate for Democracy and Demography. Dostopno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/mission-letter-dubravka-suica_en.pdf (citirano 12.11.2019).
- Filipovič Hrast Maša, Hlebec Valentina, Knežević Hočevar Duška, Černič Istenič Majda Kavčič Matic, Jelenc-Krašovec Sabina, Kump Sonja, Mali Jana (2014). *Oskrba starejših v skupnosti: dejavnosti, akterji in predstave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Giuliani Clare, Hoffmann Christian, Laner Peter, Černič Mali Barbara., Kolarič Špela, Kostanjšek Barbara (2017a). *WP-T2, Deliverable 3.7.2, Assessment regional report: Idrija and Cerkno – Slovenija*. Bolzano: EURAC.
- Giuliani Clare, Hoffmann Christian, Laner Peter (2017b). *WP-T2. Deliverable 3.7.2, Assessment regional report: Synthesis Report*. Bolzano: EURAC.
- Gløersen, Erik, Borec Andrej, Price F. Martin M, Dax Thomas, Giordano Benito (2016). *Research for REGI Committee, Cohesion in the mountain regions of the EU*. Bruselj: DG for internal policies - Policy Department B: Structural and Cohesion Policies.
- Hlebec Valentina, Nagode Mateja, Filipovič Hrast Maša (2014). *Kakovost socialne oskrbe na domu: vrednotenje, podatki in priporočila*. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Horner Barbara, Boldy Duncan (2008). The benefit and burden of „ageing-in-place“ in an aged care community. *Australian Health Review* 32 (2): 356-65.
- Klemenčič Marijan M., Lampič Barbara, Potočnik Slavič Irma, Heraković Andrej, Skobir Matjaž, Škušek Maja ... V: Klemenčič Vladimir (2008). *Življenjska (ne) moč obrobnihi podeželskih območij v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za geografijo.
- Lampič Barbara, Cigale Dejan, Kušar Simon, Potočnik Slavič Irma, Zupančič Jernej (2017). *Strokovna podpora fokusnim skupinam v sklopu priprave Strategije prostorskega razvoja Slovenije 2050, Sklop 4, Gorska in obmejna območja, Zaključno poročilo*. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Marot Naja, Matko Maruša, Kostanjšek Barbara, Černič Mali Barbara (2018). *Pregled dobrih praks s sporočilom diskusijskega srečanja*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Marot Naja, Černič Mali Barbara, Kolarič Špela, Kostanjšek Barbara, Laner Peter (2018a). *Izzivi zagotavljanja storitev splošnega pomena v 21. stoletju: celostnim pristopom naproti*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Ministri za urbani razvoj in teritorialno kohezijo (2007). *Teritorialna agenda 2020. Teritorialna agenda Evropske unije za bolj konkurenčno in trajnostno Evropo raznolikih regij, sprejeta na neformalnem srečanju ministrov za urbani razvoj in teritorialno kohezijo*, Leipzig, 24. in 25. maj 2007 [splet]. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Urbani-razvoj/510d3bd19f/leipziska_listina.pdf (itirano 21.11.2019).
- Ministrstvo za okolje in prostor (2004). *Strategija prostorskega razvoja Slovenije Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorski razvoj.
- Nagode Mateja, Lebar Lea, Ramović Sanel, Vidrih Nejc, Kobal Tomc Barbara (2018). *Izvajanje pomoči na domu, Analiza stanja v letu 2017, končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Nared Janez (2010). *SWOT-analiza za Občino Idrija. CAPA Cities, Delovni paket 5.2*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- Nared Janez, Smrekar Aleš, Bole David, Kozina Jani, Fridl Jerneja, Polajnar Horvat Katarina, Gabrovec Matej, Repolusk Peter (2011). *Inovativna strategija trajnostnega razvoja Občine Idrija*. Ljubljana:

Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Nared Janez, Bole David, Breg Valjavec Mateja, Ciglič Rok, Černič Istenič Majda, Goluža Maruša, Kozina Jani, Razpotnik Visković Nika, Repolusk Peter, Rus Petra, Tiran Jernej (2016). *Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena: končno poročilo*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Občina Cerklje (2018). *Celostna prometna strategija občine Cerklje*. Dostopno na: <http://sptm.si/wp-content/uploads/2019/04/Cerklje-CPS-2018.pdf> (citirano 12. 11. 2018).

Občina Idrija (2018). *Inovativna strategija trajnostnega razvoja Občine Idrija*. Dostopno na: <https://www.idrija.si/objava/69565> (citirano 25. 9. 2018).

Ramovš Jože, ured. (2013). *Staranje v Sloveniji – Raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (2013). Uradni list RS, 39/2013, Ljubljana: Uradni list.

Zavodnik Lamovšek Alma, Fikfak Alenka, Barbič Ana, Baša Manica, Prosen Anton, Perpar Anton (2010). *Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosena*. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.

Naslov avtoric:

Mag. Barbara Černič Mali, Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Trnovski pristan 2, 1000 Ljubljana. E-pošta: barbara.cernic-mali@uirs.si

Doc. dr. Naja Marot, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Jamnikarjeva 101, 1000 Ljubljana. E-pošta: naja.marot@bf.uni-lj.si